AVİM Yorum • No: 2024 / 24 • Mayıs 2024

OTORİTERLİK VE BATI'NIN İKİLEMİ

Gülperi GÜNGÖR

GÜLPERİ GÜNGÖR

Freedom House'un son raporu (Nations in Transits - 2024), eski sosyalist blokundaki 29 ülke içeresinde, Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycanı, Belarus ve Rusya ile birlikte bireysel haklar ve özgürlükler bakımından en alt sırada konumlandırmaktadır. Rapora göre, siyasi muhalefetin bastırıldığı, iktidarların ittifaklarını ve güvenlik aygıtlarını güçlendirdikleri bu ülkelerde "hukukun üstünlüğünün yeniden canlanması için tek umut, Batı'daki demokratik düşünceye sahip ülkelerle birlikte çalışılmasıdır."[1]

Rapordaki görüşler 1960'ların modernleşme teorisinden esinlenerek ortaya çıkan transitoloji çalışmalarının yaygın varsayımlarını tekrarlamaktadır. Buna göre, yeni devletlerin siyasi ve ekonomik kurumlarını Batılı modellere göre geliştirecekleri ve böylece çoğulcu bir demokrasiye; planlı ekonomiden pazar ekonomisine ve devlet kontrolündeki sosyal alandan bağımsız bir sivil topluma geçiş olacağı öngörülmüştü. Ancak Sovyet sonrası ülkelerde yolsuzluk, kayırmacılık sadece siyasi baskıyla sınırlı değil, özelleştirme sürecinde uluslararası kurumlarla ve Batılı aktörlerle ilişkilerle karmaşık bir şekilde bağlantılı olmuştur. Bu durum Batı'nın bu süreçteki rolünün sorgulanmasına neden olmaktadır.

Alexander Cooley ve John Heathershaw'ın *Dictators Without Borders* (Sınır Tanımayan Diktatörler) kitabı, eski Sovyet ülkeleri ile Batı arasındaki ilişkilerdeki karmaşıklığı göz önüne sermektedir. Örneğin, Panamalı hukuk firması Mossack Fonseca'nın sızdırılan kayıtları -Panama Belgeleri- İngiltere'deki emlak sektörünün önemli bir kısmının -aralarında Rusya ve diğer eski Sovyet ülkelerinden siyasi figürlerin de mevcut olduğu- çeşitli kişilerle bağlantılı offshore şirketlerin elinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, Batı'nın, paravan şirketler aracılığıyla kara para aklama şüphesi olsa da yüksek değerli yatırımcılara sağladıkları istisnaları ortaya koymaktadır.[2]

Şubat 2022'de Rusya-Ukrayna savaşına tepkilerin sonucunda çıkan Ekonomik Suç Yasası, offshore şirketlerin intifa hakkı sahiplerini kamu siciline kaydetmesini zorunlu kılarak, anonim mülkiyeti ortadan kaldırmayı amaçlasa da İngiltere'deki 45-76 milyar Sterlin değerindeki gayrimenkulün hala offshore kayıtlı şirketlere ait olduğu ifade edilmektedir ve bu şirketlerin önemli bir kısmı da henüz raporlama yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. [3]

Kitapta yer alan diğer bir örnek Tacikistanın bir alüminyum izabe tesisi olan Tacikistan

Aluminium Company (Talco) ile ilgilidir. Devlete ait bir kuruluş olan Talconun gelirleri Tacikistanın ihracat gelirlerinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. 2008 yılında Talco'nun alüminyum ihracatının ülkenin gayri safi yurt içi hasılasının yüzde 33'ünü, ihracat gelirlerinin yüzde 48'ini ve döviz rezervlerinin yüzde 75,3'ünü oluşturduğu bildirilmiştir. 2004'te yapılan yönetim değişiklikleri ve yasal düzenlemeler sonrası, Talco'nun yurt dışı ticaret operasyonları İngiliz Virgin Adaları'nda kayıtlı Talco Management Ltd (TML) şirketi üzerinden özel olarak yürütülmeye başlamıştır. 2006'da ise Talco, çoğunluk hissedarı Norveç hükümeti olan Hydro Aluminium ile ortaklık kurmuştur. Bu işbirliği, Talco'nun karlarının ve işlemlerinin şeffaflığı konusunda soru işaretleri yaratmıştır.[4] *The Economist* dergisi 2013 yılında Talco'nun Tacikistan lideri ve rejimi ile olan bağlantılarını ele alan bir makale yayımlamıştır ve Talco'nun karlarının Britanya Virjin Adaları'ndaki bir paravan şirkete yönlendirildiği iddia edilmiştir. Bu durum, Tacikistan'ın dahil olduğu yolsuzluk sorunlarına işaret ederken, Norveç gibi düşük yolsuzluk oranına sahip ülkelerin bu tür işlemlere nasıl dahil olduğu sorusunu da gündeme getirmiştir.[5]

James Giffen, Baker Hughes ve Kazakhmys vakaları, Kırgızistan'daki Asia Universal Bank ve Manas jet yakıtı sözleşmeleri, Tacikistan'daki National Bank davaları Cooley ve Hetharshawın ele aldığı diğer örneklerdir.

Demokrasi ve insan hakları gibi Batı'nın temel değerleri, sık sık gerçekleştirdikleri dış ilişkilerde test edilmektedir. Batının kendini demokrasi kalesi göstermesi uluslararası siyaseti manipüle etme ve yönlendirme isteğiyle de şekillenmektedir. Freedom Houseın raporunda yer alan Azerbaycanın Dağlık Karabağ'ı askeri açıdan ele geçirmesi ve etnik temizliği, otokrasinin yayılmasının ölümcül sonuçlarını açıkça ortaya koydu ifadesi raporun subjektif ve tek taraflı bir yaklaşıma dayandığını gözler önüne sermektedir.

Tüm bunlar Batının ekonomik ve siyasi ilişkilerinde, demokratik prensiplerle çelişen durumları göstermektedir. Bölge ülkelerinin uluslararası arenada izole edilmesi bir çözüm değildir. Bu süreçte Batı'nın kendi çelişkileriyle de yüzleşmesi gerekmektedir.

**Resim: The Economist*

[1] Freedom House, "Nations in Transits 2024", https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-04/NIT_2024_Digital_Booklet.pdf

[2] Alexander Cooley and John Heathershaw, *Dictators without borders: Power and money in Central Asia,* Yale University Press, 2017.

[3] Matthew Collin, Florian M. Hollenbach & David Szakonyi, The end of Londongrad? The impact of beneficial ownership transparency on offshore investment in UK property, March 13, 2023, https://www.wider.unu.edu/publication/end-londongrad-impact-beneficial-ownership-transparency-offshore-investment-uk-property

[4] Age

[5] Catherine Putz, Who Really Owns Tajikistans Talco? Norway Wants to Know, *The Diplomat***,** March 10, 2016, https://thediplomat.com/2016/03/who-really-owns-tajikistans-talco-norway-wants-to-know/

Yazar Hakkında :

Gülperi Güngör, 2015 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur. 2020 yılında ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü □□□□□ yüksek lisans derecesini almıştır. Ocak 2020 □□□□□□□□□□ katılmıştır. Güngör, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktor adayıdır. Mart 2025 sonrasında doktora çalışmasını yürütmek üzere Sheffield Üniversitesi'nde bulunan Güngör, AVİM'de Gayrimukim Uzman olarak görev yapmaya başlamıştır.

Atıfta bulunmak için: GÜNGÖR, Gülperi. 2026. "OTORİTERLİK VE BATI'NIN İKİLEMİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2024 / 24. Mayıs 16. Erişim Kasım 10, 2026. https://mail.avim.org.tr/tr/Yorum/OTORITERLIK-VE-BATI-NIN-IKILEMI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır